

چالشهای جمعیتی در شمال ایران (فرزندآوری)

دکتر علی داودی کیا کلايه
استادیار بخش پزشکی اجتماعی
دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان

چالشهای جمعیتی

- تحولات جمعیت و رشد آن، از گذشته های دور تاکنون، همواره از مباحث مهم جمعیتی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بوده و اذهان محافل مختلف سیاسی و اقتصادی را به خود مشغول داشته است.

* بر مبنای سناریوی حد متوسط در سال ۱۴۲۹ نرخ رشد جمعیت ایران منفی می شود.

* کاهش نرخ باروری کلی به زیر سطح جانشینی و تغییر کیفیت جمعیت به سمت سالخوردگی در آینده می تواند اثرات منفی و ریشه دار بر جایگاه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی ایران در منطقه و جهان داشته باشد:

□ متخصصین جمعیت شناسی معتقدند که در حال حاضر کشور در شرایط فقر جمعیتی نیست و در عین حال ایران از سال ۱۳۸۵ وارد فاز **پنجره جمعیتی** شده است که این پنجره حدود ۴ دهه باز می ماند و حدوداً در سال ۱۴۲۵ بسته می شود.

□ با این پنجره جمعیتی می توان با ساختار سنی جوان استان از طریق افزایش ولادتها و کاهش مرگ و میر در افزایش جمعیت تاثیر گذار بود.

- بنابراین باز بودن این پنجره برای اقتصاد و توسعه کشورمان **یک فرصت طلایی** است و در صورت فراهم سازی امکانات حمایتی برای جوانان (ازدواج، اشتغال، مسکن مناسب)، می‌توانیم بهره لازم را در مسیر رشد اقتصادی و توسعه ببریم.
- بنابراین ضرورت تدوین سیاست‌های جمعیتی امری کاملاً ضروری به شمار می‌رود.
- البته باید توجه داشت که سیاست‌های جمعیتی، فقط بحث‌های افزایش مولید را در بر نمی‌گیرد و مستلزم نگاه جامع‌تر به مباحثی چون **اشتغال**، **نظام آموزشی**، **مسائل فرهنگی** و ... است.

فاز پنجره فرصت جمعیتی در ایران

□ طبق «نظریه اول گذار جمعیتی» که تحولات حجم، رشد و ساختار سنی جمعیت جوامع را تبیین می‌کند، در ایران این گذار به مرحله سوم یعنی کاهش توأم نرخ باروری و نرخ مرگ و میر رسیده و ساختار سنی جمعیت در مرحله میانسالی قرار گرفته است. در چنین شرایطی، با رسیدن سهم جمعیت مولد یا بالقوه فعال از نظر اقتصادی (سهم جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله) به میزان‌های حداکثری خود یعنی حدود ۷۰ درصد کل جمعیت کشور، «پنجره فرصت جمعیتی» در ایران فراهم گردیده و به فعل در آمدن این فرصت، مستلزم توجه ویژه به نقش تغییرات ساختار سنی در «چرخه عمر اقتصادی» و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شایسته برای بهره‌گیری هر چه بیشتر از آن است.

□ طبق بررسی‌های صورت گرفته، فاز پنجره جمعیتی در ایران حدوداً از دهه ۱۳۸۰ آغاز شده و تا حدود دهه ۱۴۳۰ ادامه خواهد یافت.

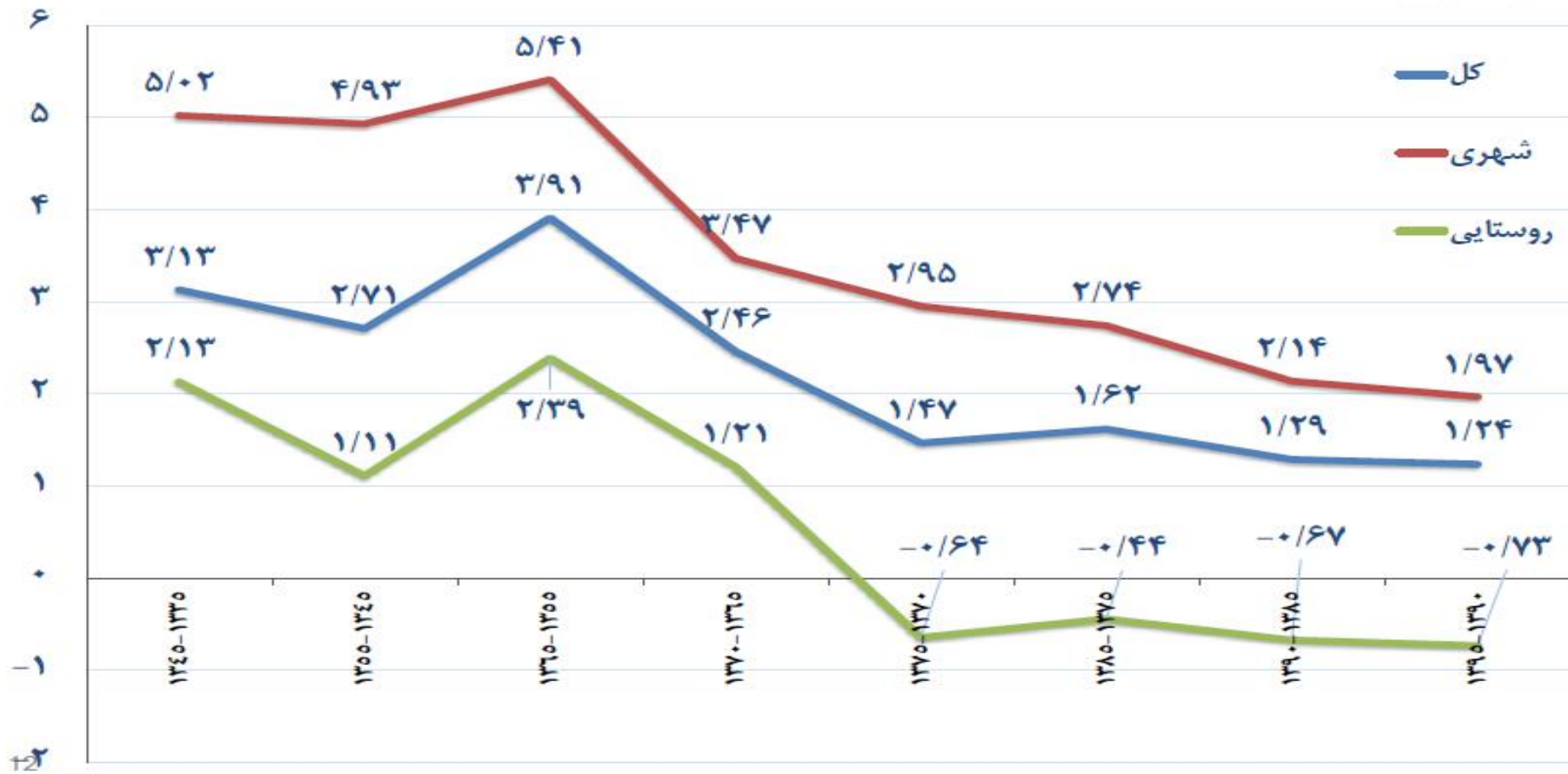
□ میزان تأثیرپذیری رشد اقتصادی از این تغییرات ساختار سنی جمعیت (با فرض ثابت بودن تأثیر سایر عوامل)، «سود جمعیتی» نامیده می‌شود که از پروفایل انتقالات اقتصادی نسلی یا به عبارت دیگر از اندازه‌گیری جریان‌های دریافتی و پرداختی انتقالات بین نسل‌ها به دست می‌آید. این پروفایل تا کنون با اجرای پروژه «حساب‌های ملی انتقالات» در بیش از ۶۰ کشور دنیا از جمله ایران به دست آمده و به طور خلاصه نشان می‌دهد که به طور متوسط هر فرد در یک سن معین چه میزان تولید، مصرف، به اشتراک‌گذاری منابع و پس‌انداز برای آینده انجام می‌دهد و نهایتاً در مجموع کل جمعیت، در چه دوره زمانی، سوددهی، جمعیتی، مثبت و در چه دوره زمانی، این

- و نهایتاً در مجموع کل جمعیت، در چه دوره زمانی، سوددهی جمعیتی، مثبت و در چه دوره زمانی این سوددهی منفی است.
- سود جمعیتی طی دو مرحله اتفاق می افتد که «سود جمعیتی اول» به دوران به حداکثر رسیدن نیروی کار و رشد مثبت «نسبت حمایت» مرتبط است و «سود جمعیتی دوم» به افزایش «بهره‌وری نیروی کار» و دوران سالمندی جمعیت و افزایش انگیزه پس‌انداز در میان این بخش از جمعیت مربوط می‌باشد. در جریان گذار ساختار سنی جمعیت، این سودها به ترتیب و پشت سر هم اتفاق می‌افتند؛ یعنی ابتدا سود اول اتفاق می‌افتد و به یک نقطه پایانی می‌رسد و قدری دیرتر سود دوم آغاز می‌شود و به صورت نامحدود ادامه پیدا می‌کند. به طور خلاصه، سود اول یک پاداش گذرا را در بر دارد و دومی پاداش را به دارایی‌های بزرگتر و توسعه پایدار تبدیل می‌کند.

- زمینه سود جمعیتی اول به مدت حدوداً ۴۰ سال از اواسط دهه ۱۳۶۰ تا اواسط دهه ۱۴۱۰ فراهم شده است. همچنین طبق نتایج به دست آمده، در مقاطع میانی دوره زمانی مذکور، تا بیشینه‌ای در حدود ۲،۳ درصد از رقم مربوط به رشد اقتصادی ایران (بدون در نظر گرفتن تأثیر سایر عوامل) به سود جمعیتی اول اختصاص داشته است. پس از این دوره، زمینه سود جمعیتی دوم در ایران آغاز می‌شود.
- نکته حائز اهمیت این است که هیچ یک از **دو مرحله سود جمعیتی** به خودی خود رخ نمی‌دهد و اساساً شرایط بالقوه‌ای است که صرفاً با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مؤثر و متناسب با هر دوران می‌تواند به فعل در آید

متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد): ۱۳۳۵-۱۳۹۵

بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵

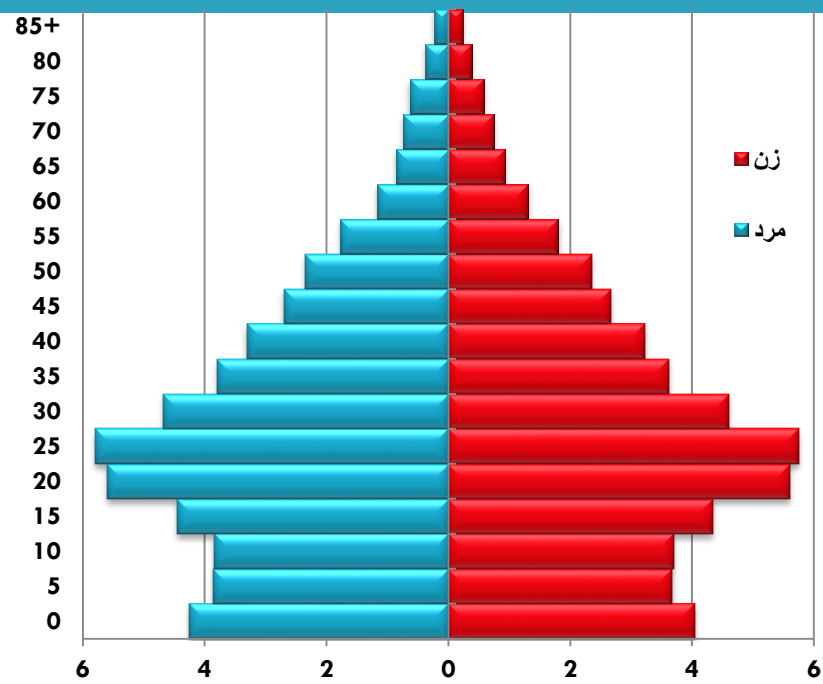
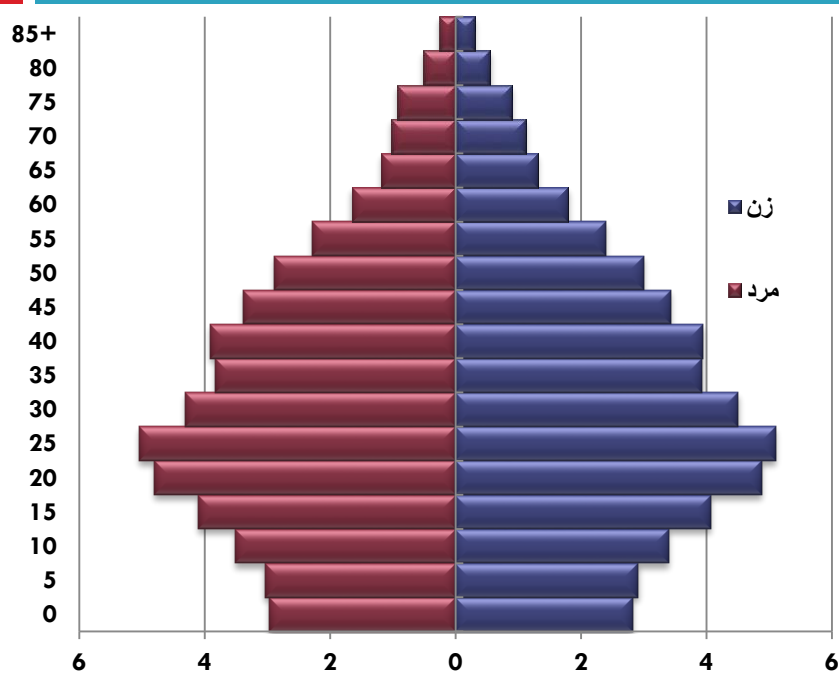
■ جمعیت استان گیلان ۲۵۳۰۶۹۶ نفر : ۳.۲ درصد کل جمعیت کشور

■ نرخ رشد جمعیت در گیلان ۰.۴ درصد است.

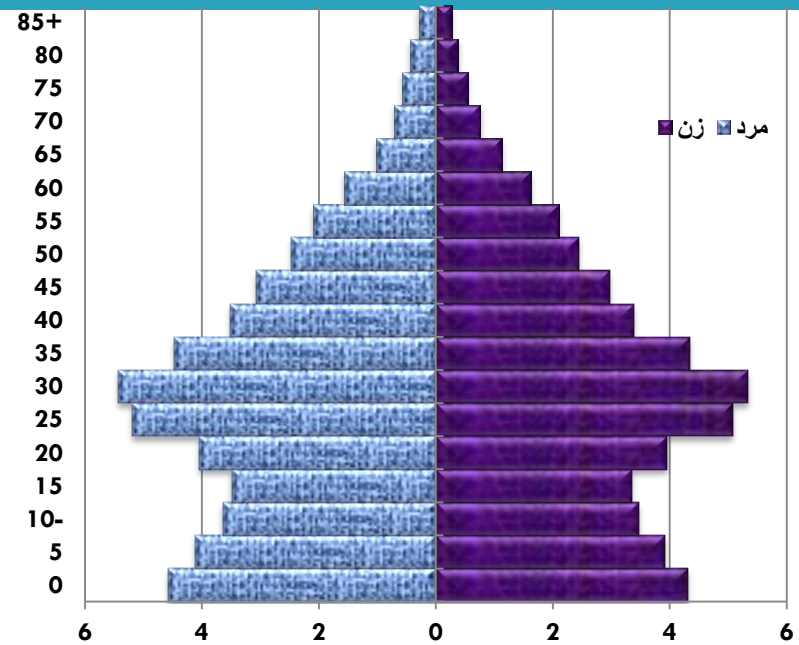
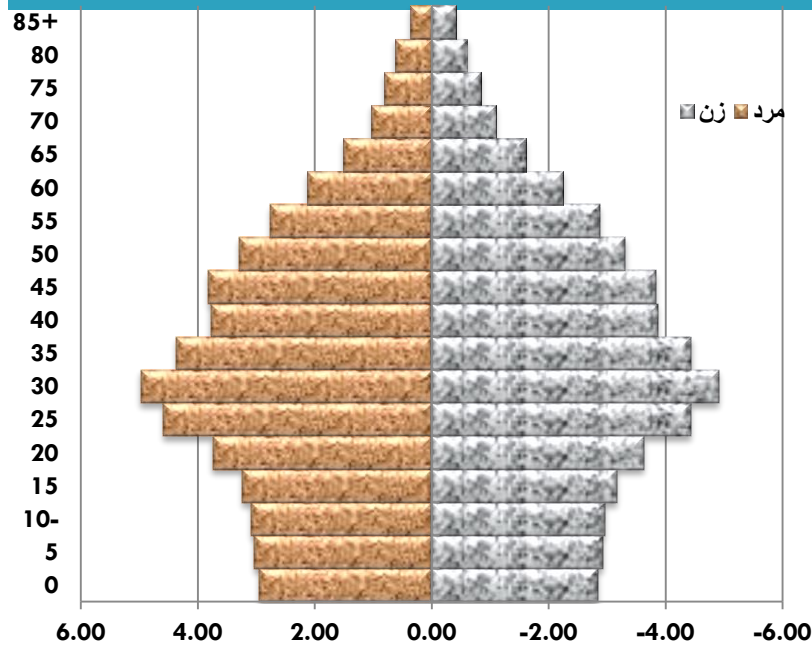
■ بعد خانوار استان گیلان ۳ : آخرین رتبه در کل کشور

■ نرخ سالمندی (افراد ۶۵ سال و بالاتر) ۸.۹ درصد : پیرترین استان کشور

کل کشور - ۱۳۹۰ - استان گیلان

کل کشور - ۱۳۹۵ - استان گیلان

(برآمدگی میانه هرم به سمت بالا و به تدریج معکوس شدن هرم)

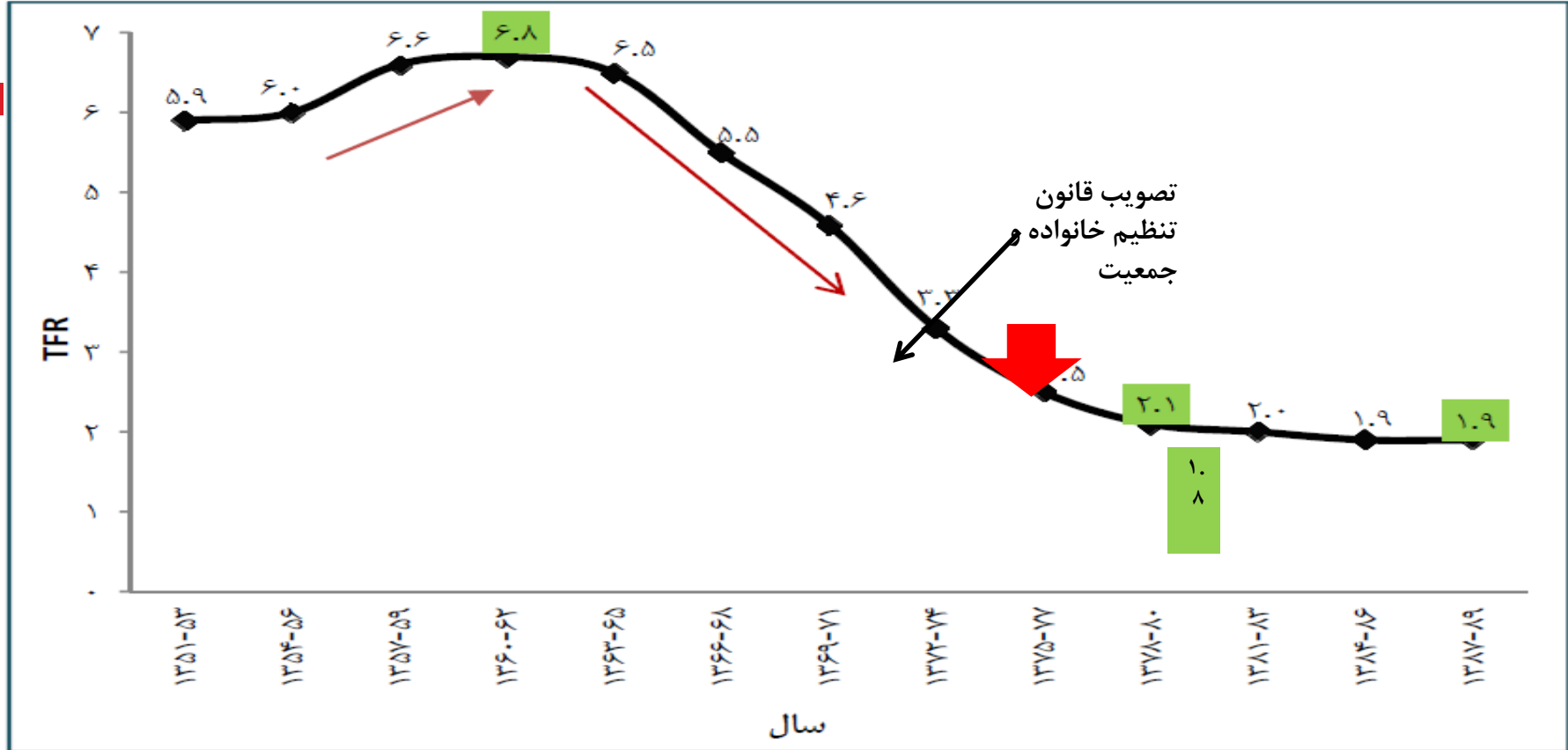
نرخ باروری کلی

□ متوسط تعداد فرزندی که یک زن در طول دوران باروری خود به دنیا می آورد.

□ برای پیشگیری از منفی شدن رشد جمعیت، این میزان باید حداقل ۲.۱ فرزند (سطح جانشینی) باشد.

نرخ باروری کلی کمتر از حد جایگزینی

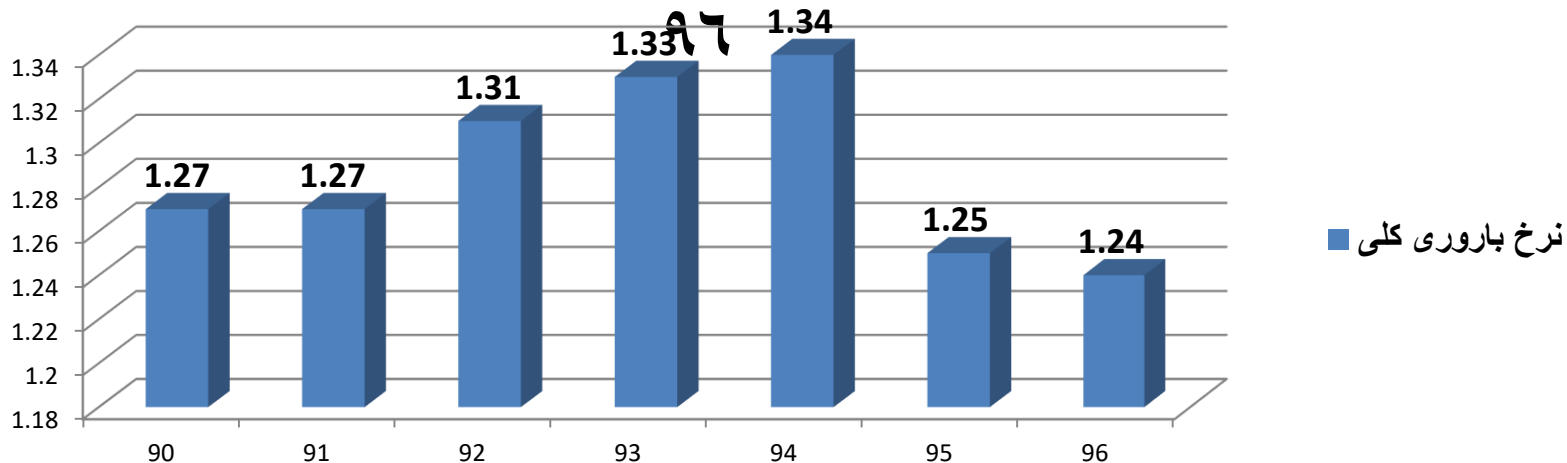

منبع: بر اساس عباسی شوازی و همکاران، ۱۳۸۹ و PRB 2010.

مقایسه ای نرخ باروری کلی گیلان (زیج حیاتی) سالهای ۹۰-۹۶

۹۶	۹۵	۹۴	۹۳	۹۲	۹۱	۹۰	
۱.۲۴	۱.۲۵	۱.۳۴	۱.۳۳	۱.۳۱	۱.۲۷	۱.۲۷	میزان نرخ باروری کلی

مقایسه میزان باروری کلی استان گیلان بر اساس اطلاعات زیج حیاتی ۹۰ تا ۹۶

مطالعه نگرش والدین برای فرزند آوری

۱) والدین برخوردار از نظر تمکن مالی خواستار فرزندان کمتری هستند.

۲) والدین کمتر برخوردار که دسترسی کمتر به وسایل پیشگیری دارند تمایل فرزند آوری بیشتری دارند.

مطالعه برای داشتن فرزند دوم در کشور :
—افزایش تحصیلات باعث کاهش تمایل زنان به داشتن فرزند دوم
میشود.

— اشتغال زنان باعث کاهش تمایل آنها به داشتن فرزند دوم میشود
— زنانی که دارای فرزند پسر بودند، تمایل بیشتری به داشتن فرزند
دوم داشتند.

سیاست های کلی جمعیت ابلاغی

- رفع موانع ازدواج
- تحکیم بنیان خانواده
- ترویج و نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی، ایرانی
- ارتقاء امید به زندگی
- فرهنگ سازی برای تکریم سالمندان
- توانمندسازی جمعیت در سن کار
- باز توزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت
- حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی
- مدیریت مهاجرت به داخل و خارج
- رصد مستمر سیاست های جمعیتی در ابعاد کمی و کیفی
- افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی
- پیشگیری و مدیریت ناباروری و سقط